

תוכן העניינים

ט	מבוא מאת משה צימרמן
1	הקדמה
11	1. המשרד
26	2. הרקע לאירועים ונרטיב המסמכים
26	א. יהודי גרמניה כבני ערובה 1933-1934
38	ב. התנועה הציונית הגרמנית וגרמניה הנאצית 1933-1934
45	ג. הפתרון החוקי ל"שאלה היהודית" 1933-1934
55	ד. המשך מיסוד הרדיפות 1934-1935
64	ה. האולימפיאדה 1935-1936
68	ו. סופה של אופציית פלשתינה 1935-1940
74	ז. החרפת הצעדים 1938-1941
87	ח. בירוקרטיית הגזע 1933-1942
96	ט. מ"הגירה" לגירוש 1938-1940
105	י. בעיות אזרחיות 1940-1944
111	יא. "הפתרון הסופי" 1941-1944
117	יב. אפשרויות ההצלה 1941-1944: מימוש וסיכול
127	3. המסמכים
127	רשימת המסמכים
139	המסמכים
363	ביבליוגרפיה
385	מפתח

הקדמה

עד שנות התשעים של המאה העשרים זכו יהודי גרמניה בתקופת הרייך השלישי להתייחסות היסטוריוגרפית בעיקר עד פרעות ליל הברדולח, כותב משה צימרמן בהיסטוריוגרפיה הישראלית והגרמנית של השואה משמשים היהודים הגרמנים מעין מבוא, והם לא זכו לדיון של ממש בשנים שבין 1938 ל-1945, ובעיקר בשנים 1941-1945. התעלמות זו מעוררת תמיהה. אמנם ב-1939 היו היהודים הגרמנים רק כשני אחוזים מן היהודים באירופה, וכתשעים אחוז מן הנספים היו יהודים ממזרח אירופה, אך אין בכך להסביר את שוליותם ההיסטוריוגרפית. יחסי גומלין קיימים בין החסר ההיסטוריוגרפי לזיכרון הקולקטיבי. נראה שנוח היה גם בגרמניה וגם בישראל להעדיף את העיסוק בתרומתם של היהודים הגרמנים לתרבות הגרמנית ובהתערותם בחברה הגרמנית מאשר ברדיפתם וברציחתם. בתודעה הציבורית הגרמנית, שהפרידה בין קורות היהודים עד ליל הברדולח או עד הגירתם ובין גורלם אחר כך, נוצקה התחושה כי היהודים "רק" נאלצו לעזוב את גרמניה. מי שהיו עד ל"היעלמותם" שכנים מוכרים הפכו לזרים. ההתעלמות מרצח הזר הייתה קלה יותר מן ההתעלמות מרצח השכן. נושא היהודים שניצלו בתוך גרמניה טופל בהיסטוריוגרפיה הגרמנית ממניעים מובנים, וישנם גם פרסומים ממוקדים של רשויות מקומיות בגרמניה. גם בהיסטוריוגרפיה היהודית-ציונית התעלמו מקורות היהודים הגרמנים בשנים האחרונות למלחמה, אולי משום שלהוכחת התיזה הציונית בדבר כישלון הסימביוזה היהודית-גרמנית די היה בהיסטוריה עד 1938.¹

1 תום שגב, המיליון השביעי: הישראלים והשואה, ירושלים: כתר, 1991, עמ' 15; משה צימרמן, גרמנים נגד גרמנים: גורלם של היהודים 1938-1945, ירושלים: עם עובד, האוניברסיטה העברית, המרכז להיסטוריה גרמנית על שם ר' קבנר, 2013, עמ' 16-9; Moshe Zimmermann, *Die deutschen Juden in der Geschichte der Shoa: Keine Exklave*, Eilert Herms (ed.), Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, pp. 25-61. הנתונים המספריים שם, עמ' 38, 40. בניגוד למגמה הכללית הזאת, היו חוקרים שעסקו בכל זאת בשנים הללו. ראו Uwe Dietrich Adam, *Judenpolitik im Dritten Reich*, Tübingen Schriften zur Sozial- und Zeitgeschichte 1, Gerhard Schulz (ed.),

מזן המחצית השנייה של שנות השמונים נעשו ניסיונות לחצות את רף ליל הברדלח ולהתגבר על תופעת "ההיעלמות" של יהודי גרמניה. פורסמו מחקרים הממוקדים בחינוך, בספורט, בנוער ובכלכלה, ובשנים האחרונות נוספו מחקרים חשובים הנוגעים להיסטוריה של יהודי גרמניה בתקופת השואה, אך הם עדיין מועטים וטרם הושג היחס הראוי בין השנים שלפני ליל הברדלח ואחריו.²

Düsseldorf: Dorste Verlag, 1972; H. G. Adler, *Der verwaltete Mensch: Studien zur Deportation der Juden aus Deutschland*, Tübingen: Mohr, 1974

2 בין הפרסומים: צימרמן, גרמנים נגד גרמנים; אברהם ברקאי ופול מנדס פלור, תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה, ד: התחדשות וחורבן 1945–1918, ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, 2005; Beate Meyer, *A Fatal Balancing Act: The Dilemma of the Reich Association of Jews in Germany, 1939–1945*, New York and Oxford: Berghahn, 2013; Aly Götz, Wolf Gruner, Susanne Heim et al. (eds.), *Die Verfolgung und Ermordung der Europäischen Juden: durch das nationalsozialistische Deutschland 1933–1945*, issued by Bundesarchiv, des Instituts für Zeitgeschichte, des Lehrstuhls für Neuere und Neueste Geschichte an der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg und des Lehrstuhls für Geschichte Ostmitteleuropas an der Freien Universität Berlin, Berlin: De Gruyter Oldenbourg, Vol. 2: Susanne Heim (ed.), *Deutsches Reich 1938–August 1939*, München, 2009; Vol. 3: Andrea Löw (ed.), *Deutsches Reich und Protektorat 1939–1941*, 2012

אחרי (1938); Eberhard Jäckel & Otto Dov Kulka (eds.), *Die Juden in den geheimen NS-Stimmungsberichten 1933–1945*, Schriften des Bundesarchivs 62, Düsseldorf: Dorste, 2004; Christoph Dieckmann, Wolf Gruner, Anne Klein, Birthe Kundrus, Beate Meyer et al. (eds.), *Die Deportation der Juden in Deutschland: Pläne-Praxis-Reaktionen 1938–1945*, Beiträge zur Geschichte des Nationalsozialismus, Vol. 20, Göttingen: Wallstein, 2004; Britta Bopf, "Arisierung" in Köln: *Die wirtschaftliche Existenz-Vernichtung der Juden 1933–1945*, Köln: Emons, 2004; Wolfram Selig, "Arisierung" in München: *Die Vernichtung jüdischer Existenz 1937–1939*, Berlin: Metropol, 2004; Alfred Gottwaldt & Diana Schulle, *Die "Judendeportationen" aus dem Deutschen Reich 1941–1945: Eine Kommentierte Chronologie*, Wiesbaden: Marixverlag, 2005; Cornelia Essner, *Die "Nürnberger Gesetze" oder Die Verwaltung des Rassenwahns 1933–1945*, Paderborn: Schöningh, 2002; Dan Diner, *Beyond the Conceivable: Studies on Germany, Nazism and the Holocaust*, Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, 2000

הפרסומים ראו, Zimmermann, *Die deutschen Juden in der Geschichte der Shoa*, pp. 49–51.

נוסף על ההדחקה הגרמנית והאתוס הציוני שתרמו ליצירת הלקונה ההיסטוריוגרפית, יש גם קושי בכתיבת ההיסטוריה של יהודי גרמניה בשל שיעור פיזור הגיאוגרפי של קהילת יהודי גרמניה בעולם החל ב-1933, שעלה על שיעור פיזורן של קהילות יהודיות אחרות באירופה.³ אפשר היה למצוא את יוצאי הקהילה ברחבי תבל, שם נטמעו באוכלוסייה היהודית המקומית גם מבחינה היסטוריוגרפית. כתיבת ההיסטוריה של יהודי גרמניה בשנות הרדיפות וההשמדה מחייבת אפוא מעקב אחריהם גם מחוץ לגרמניה.

בניגוד למסמכי האס-אס, שרבים מהם הושמדו, רובם הגדול של מסמכי משרד החוץ העוסקים בשואה נשתמרו, והם כוללים את מגעיו של המשרד עם רשויות הפנים והביטחון הגרמניות, עם מדינות וארגונים ועם קורבנות השואה.⁴ שימוש נרחב נעשה במסמכים כמשפטים שאחרי המלחמה. כשליש מבין המסמכים שהוצגו במשפט אייכמן היו מסמכי משרד החוץ הגרמני. המשרד תיווך בין רשויות הפנים והביטחון לעולם, ו"הבעיה היהודית" הייתה עם "ייצואה" אל מחוץ לגרמניה, בהיבטים רבים שלה, לענייניו של המשרד. ככל שהתרחבו כיבושיה של גרמניה, היו המשרד בברלין ונציגיו בארצות אחרות לכלי חיוני ליישום "הפתרון הסופי".⁵ תפקידו של המשרד במערכת הנאצית מקנה למסמכים שהפיק ולאילו שנשלחו אליו ייחודיות במחקר השואה.

אחת ההפתעות הגדולות שעורר בגרמניה הספר "המשרד והעבר: דיפלומטים גרמנים ברייך השלישי וברפובליקה של גרמניה" (*Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*) הייתה הוכחת מעורבותו העמוקה של משרד החוץ הגרמני בשואה. נדמה כי ספרים קודמים בנושא לא הצליחו לנתן ניתוח ציבורי את תדמיתו המהוגנת של משרד החוץ שטופחה בקפידה בגרמניה שלאחר המלחמה.⁶

3 ראו צימרמן, גרמנים נגד גרמנים, עמ' 163-169.

4 ייתכן כי דימוי המהוגן של המשרד ודימוים המהוגן של הדיפלומטים בעיני עצמם מנעו מהם להשמיד את המסמכים, שלא כאנשי זרועות המשרד הראשי לביטחון הרייך.

5 ראו מכתבו של ריינהרד היידריך (Heydrich) ליואכים פון ריבנטרופ (Ribbentrop), מסמך 59.

6 Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes, & Moshe Zimmermann, *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*, München: Pantheon, 2010. בין הספרים שפורסמו בנושא לפני פרסומו של הספר הזה: אליהו בן אלישר, קשר ההשמדה: מדיניות החוץ של הרייך השלישי והיהודים: 1939-1933, ירושלים: עידנים, 1978; Christopher Browning, *The Final Solution and the German Foreign Office: A Study of Referat D III of Abteilung Deutschland 1940-1943*, New York and London: Holmes & Meier,

היום אין ספק כי משרד החוץ הגרמני לקח חלק ב"פתרון הסופי". המנגנון אשר עסק ביישום "מדיניות היהודים" (יודנפוליטיק, Judenpolitik) היה מסועף וכלל גם את משרד החוץ.⁷ מן ההתחלה וכל שלביו כלל היודנפוליטיק את אלמנט החוץ.⁸ התמחותו של המשרד הציבה את "הפתרון הסופי" לפתחו, שכן מרבית הקורבנות היהודים נמצאו מחוץ לגרמניה. הלוגיסטיקה של "הפתרון הסופי" הייתה זקוקה לגוף שהיה פרוש במרחבים הפוטנציאליים, ואחר כך הריאליים, של "הפתרון הסופי", שהכיר את היעדים ואת המרקם החברתי בארצות השונות.

אלו ההקשרים המיידים של מרכיב מדיניות החוץ ב"פתרון הסופי". אך כאן מתבקשת השאלה כיצד מתקשר המערך הדיפלומטי הזה עם נושאו של הספר, שהרי יהודי גרמניה היו לכאורה עניין פנים-גרמני. התשובה לשאלה זו נפרשת על פני הספר. המסמכים משקפים את מעורבות משרד החוץ של הרייך השלישי ברדיפת יהודי גרמניה כפרק במעורבותו הכוללת ב"פתרון הסופי", אך גם את ייחודיותו. לפני שעסקו הדיפלומטים ביהודים הלא-גרמנים, הם עסקו ביהודים הגרמנים, שכן משרד החוץ השתתף בתהליך פירוק המארג הגרמני-יהודי שבמהלכו נכתבו אלפי מסמכים, שמטבע הדברים לא הופקו בעניינם של יהודים לא-גרמנים. התעודות מלמדות שהמשרד היה גורם שהציע וזם מהלכים, תיווך, סייע והפעיל את רשויות הביטחון והפנים והופעל על ידיהן. ככל שנדחקו היהודים הגרמנים החוצה, כך גדלה מעורבותו של המשרד, בעיקר עד שעברו לטיפולו הסופי של המשרד הראשי לביטחון הרייך (Reichssicherheitshauptamt), אך גם בשלב הזה שיתפו אתו הדיפלומטים פעולה והייתה להם דריסת רגל במחנות. יתרה מכך, פרק הזמן שמשרד החוץ עסק ביהודים הגרמנים היה ארוך בכשש שנים מפרק הזמן שעסק ביהודים במדינות אחרות. מספרם של מסמכי משרד החוץ העוסקים ביהודי גרמניה ברייך השלישי עולה אפוא לאין שיעור על מספרם של המסמכים שהפיק ושטיפל בהם בעניינם של יהודים במדינות החסות, במדינות הכבושות או אצל בעלות בריתה של גרמניה.

היהודים הגרמנים היו במידה רבה מקרה המבחן של "פתרון השאלה היהודית". התקנות והחוקים שנחקקו נגדם בגרמניה הנאצית ויישומם הפכו

1978; Hans-Jürgen Döscher, *Das Auswärtige Amt im Dritten Reich: Diplomatie im Schatten der "Endlösung"*, Berlin: Siedler, 1987

Hans Mommsen, "Die Realisierung Des Utopischen: Die 'Endlösung Der Judenfrage' Im 'Dritten Reich'", *Geschichte Und Gesellschaft* 9, 3 (1983), pp. 381–420, 385

8 "סוגיה בעלת חשיבות מן המעלה הראשונה במדיניות החוץ" – כך על פי הגדרת מנסחי המסמך "התפתחות שאלת היהודים בגרמניה והשפעותיה בחוץ לארץ". ראו מסמך 14.

עם המלחמה למודל שהנהיגה גרמניה כשטחים שכבשה ושביקשה מבעלות בריתה להנהיג, בשינויים שהותאמו לנתונים ולמאפיינים של האזורים השונים. במהלך הזה נוספו לתפקידיו המסורתיים של המשרד תפקידי התיווך, הגישור, הייצוא וההתאמה של "פתרון השאלה היהודית" מתוך גרמניה אל מעבר לגבולותיה. "חייבים לנצל את ההזדמנות של המלחמה הזאת כדי לחסל סופית את בעיית היהודים באירופה", כתב ב־1941 מרטין לותר (Luther), ראש מחלקת גרמניה במשרד החוץ, למזכיר המדינה ארנסט פון וייצקר, והוסיף כי "הפתרון היעיל יהיה לגרום לכל מדינות אירופה להחיל אצלן את חוקי היהודים של הגרמנים [...]".⁹

עד המלחמה עסקו הדיפלומטים במיסוך ובתירוץ של מדיניות הגזע והצעדים נגד יהודי גרמניה בפני העולם, בתעמולה ובגישור בין היודנפוליטיק למדיניות החוץ של גרמניה. החרמת מוצרים גרמניים העסיקה את המשרד וגם התגובות לאחרם נגד עסקים יהודיים. הטיפול בהגירה הכפויה של מי שעמדו להגר ושל האזרחים היהודים שכבר נמצאו מחוץ לגרמניה נמצא גם הוא בין משימות המשרד. בסדר העדיפויות החדש ניסו הדיפלומטים שלא לאבד ממעמדם, והיו בהם מי שהשתתפו בחיפוש פתרון ל"בעיה". עם המלחמה נטרפו הקלפים. יחסי החוץ במובנם המסורתי שוב לא עמדו בראש מעייניה של גרמניה, ובכך ניטל – או לפחות הצטמצם מאוד ושינה את אופיו – אחד מתפקידי העיקריים של המשרד. מרחב הפעולה החדש של הדיפלומטים הוכתב על ידי מעמדן המשתנה של המדינות. המשרד עסק בענייניהם של יהודי גרמניה בארצות החסות ובמדינות בעלות הברית; בארצות שבהן שלטה גרמניה פעלו נציגי משרד החוץ לצד רשויות הצבא והביטחון הגרמניות. באמצעות נציגיו דיווח המשרד לרשויות הפנים, הביטחון והכלכלה על היהודים הגרמנים ושיתף אתן פעולה. מניסיונות שכנוע בצדקת המדיניות עבר המשרד לשיתוף ותיאום עם המשרד הראשי לביטחון הרייך, יחסים שאמנם ידעו עליות ומורדות, אך בבסיסם עמדו הידיעה ואחוות השותפים לסוד. היחסים ההדדיים בין רשויות הפנים והביטחון ובין משרד החוץ צמחו על אותו המצע ושירתו את אותו הרעיון. האידיאולוגיה הנאצית הייתה בת ביצוע בעזרת ההפריה ההדדית והתיאום בין כל מרכיבי הביורוקרטיה, הרשויות המבצעות ומשרדי הממשלה, עד אשר בשלו כל המרכיבים יחד לכלל "הפתרון הסופי". משרד החוץ היה שותף לכל דבר ועניין. "הסכנה היהודית" והמתאר הכללי למיגורה נוסחו בדרכים שונות במצע המפלגה הנאצית, בכתביהם ובנאומיהם של הוגי הדעות שלה, עוד קודם שעלו

9 YV 051/463 4.12.1941, (כל המסמכים בספר הנמצאים בארכיון יד ושם סומנו ב-YV לפני הסיגנטורה). Conze et al., *Das Amt*, p. 186.

לשלטון וודאי אחר כך. אחד הבולטים והמצוטטים שבהם היה נאומו של היטלר בינואר 1939 שבו הכריז כי "[...] אם יעלה בידי יהדות הממון הבינלאומית באירופה ומחוצה לה לדרדר את העמים פעם נוספת למלחמה עולמית אזי לא תהיה התוצאה בולשביזציה של העולם ועמה נצחון היהדות, אלא השמדת הגזע היהודי באירופה"¹⁰. למרות הדברים המפורשים הופתע העולם כאשר אופיו של המיגור נגלה במלוא זועתו.¹¹

10 נאום היטלר ברייכסטאג ב־30 בינואר 1939. בנאומיו ב־1941 וב־1942 חזר על הדברים. ראו ישראל גוטמן ואברהם מרגליות (עורכים), השואה בתיעוד: מבחר תעודות על חורבן יהודי גרמניה ואוסטריה, פולין וברית-המועצות, ירושלים: יד ושם, תשל"ה, עמ' 109–110; שאול פרידלנדר, גרמניה הנאצית והיהודים: שנות הרדיפות, 1933–1939, תל אביב: עם עובד, 1989, עמ' 346–350; ראול הילברג, חורבן יהודי אירופה, דוד בנקיר ובלה גוטרמן (עורכים), ירושלים: יד ושם ומכון בן-גוריון, אוניברסיטת בן-גוריון, 2012, ב, עמ' 367–368; Ian Kershaw, "Hitler's Prophecy and the 'Final Solution'", Moshe Zimmermann (ed.), *On Germans and Jews under the Nazi Regime: Essays by Three Generations of Historians — A Festschrift in Honor of Otto Dov Kulka*, Jerusalem: Magnes, 2006, pp. 49–68. ההיסטוריון הנס מומסן (Mommsen), שמנה את מרבית הדוגמאות הידועות להצהרת כוונותיו של היטלר ועוזריו לאחר עלייתם לשלטון בנוגע לאופיו של הפתרון ל"בעיה היהודית" ובהן נאומו זה, קבע כי מדובר ב"דיבור מטפורי" וב"עולם מדומיין", בקטגוריות מטפיזיות ובהיבטים של תעמולה, שאין להם משמעות של ממש ל"פתרון הסופי". קשה לקבל קביעה זו, שכן כל אידיאולוגיה היא "מדומינית" עד ליישומה. אם יש לקח היסטורי משלטונם של הנאצים ומפשעיהם הרי הוא הכורח בהקשבה מוקפדת במיוחד להצהרותיהם של מנהיגים. ראו גם Mommsen, "Die Realisierung des Utopischen", pp. 383, 390–397. ראו גם Mommsen, "Hitler's Reichstag Speech of 30 January 1939", *History & Memory: Passing into History: Nazism and the Holocaust beyond Memory*, In Honor of Saul Friedländer on his Sixty-Fifth Birthday, 9, 1–2 (1997), pp. 147–161. לרצינות שבה התקבלו דבריו של היטלר מינואר 1939 והגשמתם אפשר למצוא ביומנו של גבלס ב־27 במארס 1942: "נבואתו של הפיהרר [...] מיושמת בדרך הנוראה ביותר. יש להימנע בדברים כאלו מסנטימנטליות, אם לא נתגונן היהודים ישמידו אותנו [...] אף ממשלה אחרת או משטר אחר לא יכולים היו לגייס את הכוחות לפתור את הבעיה הזאת בכללותה. גם כאן הפיהרר הוא החלוץ הבלתי נלאה ודוברו של הפתרון הרדיקלי המתבקש [...]". מתוך: Josef Goebbels, *Tagebücher von Joseph Goebbels, Teil II: Diktate 1941–1945*, Vol. 3: Januar–März 1942, Elke Fröhlich (ed.) im Auftrag des Instituts für Zeitgeschichte, München: K. G. Saur, 1994, Tagebucheintrag vom 27. März 1942.

11 Karl A. Schleunes, *The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy toward German*

הדרך לפתרון "סכנת" היהודים הגרמנים הייתה רצופה שלבים ותת-שלבים של הסלמה, והושפעה בעיקר מתנאי המסגרת המשתנים, שראשיתם בכפיית ההגירה, המשכם ב"פתרון הטריטוריאלי", בגירושים ולכסוף בהשמדה. למרות היעדרה של תוכנית סדורה נוצרו אפוא תהליכים מדורגים אשר נבנו בצעדים של ניסוי וטעייה, מתוך שאיפה לאיזון בין הכוחות הפועלים וליציבות.¹² התבנית הנגלית בראייה היסטורית – מהביסוס האידיאולוגי והתעמולתי, דרך האלימות הספונטנית, ריסונה וארגונה "החוקי", ניתוקם ובידודם הכלכלי והחברתי של יהודי גרמניה, סילוקם בדרך של הגירה כפויה ועד גירושם – נדמית כתוכנית סדורה אף שלא הייתה כזו. היעדרה של תוכנית לא היה אפוא מכשול להשגת המטרה. סימון היעד, הגדרת המטרה לסילוק היהודים והטמעתה במשך שנים ובכל האמצעים, גם אם לא תמיד ייחסו להם את החשיבות הראויה, היו הציר המרכזי, הכוח שהניע את כל השאר. לצד זה יש לזכור את ההקשרים ההיסטוריים שכולם עמדו בסימן הקצנה והסלמה חסרי תקדים. אין ספק כי המרחבים והאירועים שבתוכם התקיים "הפתרון הסופי" אפשרו את הוצאתו אל הפועל. "[...] תהליך ההשמדה", כתב ראול הילברג, "היה התפתחות שהחלה בזהירות והסתיימה בלא מעצורים".¹³ ההתפתחות הזאת מצטיירת כבידור בפעילותם של הדיפלומטים, ואפשר לקרוא את המסמכים המובאים כאן גם מן ההיבט הזה של תהליך ההסלמה ואיבוד העכבות של משרד ממשלתי שאפיינו את המערכת כולה; של הדרך שבה שולב ה"פתרון הסופי" בתוך המשרד והדרך שבה השתלבו בו פקידיו. בין שאלתו של קונסול גרמניה בירושלים שבמאראס 1933 ביקש לדעת אם "תקופת האלימות נגד היהודים הסתיימה" בגרמניה (מסמך 1) ובין חוות דעתו של הרפרנט לענייני יהודים במשרד החוץ על מחנה הריכוז ברגן בלזן באוקטובר 1944 (מסמך 175) נמצא תוואי הסתגלותו ומעורבותו של משרד החוץ הגרמני ב"פתרון הסופי" של יהודי גרמניה.

מאליו ברור שתהליך איבוד העכבות לא היה נחלתו של משרד החוץ בלבד, אלא של משרדי הממשלה כולם. עם זאת, היה זה המשרד שהתמחה בעכבה העיקרית של גרמניה לפחות עד למלחמה, זו שבאה מבחוץ. מהלכי הניסוי והטעייה בדיאלוג בין גרמניה לעולם בדרכה לפתור את "הבעיה היהודית"

Jews 1933–1939, Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1990, p. 5

ראו גם הילברג, *חורבן יהודי אירופה*, א, עמ' 66.

12 ראו גם Christopher Schleunes, *The Twisted Road to Auschwitz*, p. 258. ראו גם

R. Browning, *The Path to Genocide: Essays on Launching the Final Solution*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1992, p. 5ff.

13 הילברג, *חורבן יהודי אירופה*, א, עמ' 71.

נמצאו בשטח השיפוט של המשרד, שמשיקולים של מדיניות חוץ תרם את חלקו להדרגתיות בעיקר עד המלחמה. בהיבט ההסלמה וההסתגלות האישיים, היו הדיפלומטים חלק מן המערך הכולל של עובדי הציבור של הרייך השלישי ששירתו את רעיונותיו והביאו להגשמתם של אחר שלב. בסולם שנע בין להט לאדישות השתתפו הדיפלומטים במבצע הענקי, תחילה בעבודות ההכנה ולאחר מכן בשיתוף פעולה עם המוציאיים לפועל הלכה למעשה. היו מקרים ספורים של סיוע וצעידה מחוץ לתלם, שהם בחזקת יוצאים מן הכלל המעידים על הכלל, ויש בהם גם כדי להעיד על האפשרויות שעמדו בפני הדיפלומטים שאותן בחרו רובם המכריע שלא לממש.

למרות היעדים, שבהקשבה נכונה אין לטעות בהם, ההדרגתיות, שאפשר לעקוב אחריה במסמכי הקובץ הזה, הטעתה רבים והכינה והכשירה אחרים בדרך להשגתם. התהליך היה משמעותי בשלבי הקבלה וההתרגלות של הגרמנים "העומדים מן הצד" ושירתה את המחייבים הפעילים והמוציאיים לפועל בכל הדרגים.¹⁴ אך בין מי שהוטעו על ידי תהליכי ההסלמה היו גם רבים מן הקורבנות. הליקוי שבהבנת מצבם היה נחלתם של ארגונים ואזרחים יהודים מן הקצה הפטרויטי לאומי-גרמני שביקשו לשוב ולהוכיח את האחידות היהודית-גרמנית ולהתגבר כך על רוח הזמן, מן המרכז הליברלי, וגם מן הציונים שביקשו לפרק את השותפות. רובם של הארגונים היהודיים, על כך מעידות התעודות, ראו בשיתוף פעולה עם גרמניה הנאצית בעוצמות משתנות ובמישורים מגוונים, לפחות עד ליל הכדולח, את הדרך העדיפה להתמודדות עם בעיית יהודי גרמניה.

175 המסמכים המתורגמים המובאים כאן פרושים על פרק זמן של יותר מאחת עשרה שנים, ממארכ 1933 ועד אוקטובר 1944. יותר משליש מהם נכתבו ממועד איסור ההגירה בסתיו 1941 ועד אוקטובר 1944. בכך נחצה רף "ההיעלמות" שאפיין את ההיסטוריוגרפיה של שואת יהודי גרמניה עד לא מכבר, וכך בכד הורחבו המרחבים הגיאוגרפיים.

תוכנם המשתנה של המסמכים – מהצגת האידיאולוגיה והמדיניות הנאצית ותירוצה בפני העולם ועד להשתתפות בכיצועה – בא לידי ביטוי גם בצורתם. המסמכים הארוכים והמפותלים רוויי ההסברים של השנים הראשונות התכווצו בשנות ההוצאה לפועל והוחלפו בניסוחים וכדיונים קונקרטיים ביצועיים וקצרים הרבה יותר.

14 תת-מזכיר המדינה ב־1941 מרטיין לותר מזכיר זאת במפורש בהתייחסו לסימון היהודים. ראו מסמך 116.